

üç çıkararlar olduğu gibi Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî zayıf hadislerle dair risâlesinde merdud hadisin kapsamına girmeye müsait zayıf hadis çeşitlerini nazârî olarak 129 kısma ayırmış, bunlardan seksen bir çeşidinin örneği bulunmasa da vukuunun mümkün olduğunu söylemiştir (Süyûtî, I, 179). Ancak hadis usulü eserlerinde üzerinde durulan merdud hadis çeşidi on beş civarındadır.

“Merdûdül’-hadîs” ile bu kökten gelen diğer cerh lafızları Zeynüddin el-İrâkî’ye göre cerhin üçüncü, Şemseddin es-Sehâvî’ye göre dördüncü mertebesinde bulunur. Bu lafızlardan biriyle cerhedilen râvinin hadislerinin prensip olarak alınmayacağı, yazılmayacağı ve dinî konularda delil kabul edilmeyeceği söylenmekle beraber birçok zayıf hadis çeşidinin genel adı olan merdud hadisin dinî meselelerde delil olup olmayacağı konusunda kesin bir görüş bulunmamaktadır. Zayıf hadis çeşitleri derece ve değer bakımından birbirinden farklı olup bazan bir kısmının kusurlarını çeşitli yollarla gidermek mümkündür. Ayrıca belli şartlardaki zayıf hadislerle bazı durumlarda amel edilebileceğine dair görüşler bulunmaktadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü’s-Salâh, *‘Ulûmü’l-hadîs*, s. 41; İrâkî, *Fethu’l-muğis*, s. 49-51; İbn Hacer el-Askalânî, *Nûzhetü’n-nazar fi tavâzihî Nuhbeti’l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 47, 77 vd.; a.mlf., *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, VII, 393; Süyûtî, *Tedribü’r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 62, 179; Emîr es-San’ânî, *Tavâzihu’l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 222-229; Leknevî, *er-Ref’ ve’t-tekmil*, s. 153; a.mlf., *Zaferû’l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 80, 178-204; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu’l-Manzûmeti’l-Beykûniyye*, Halep 1398, s. 61-66; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 112, 397-398; Talât Koçyigit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 215-216; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 116; Ahmed Ömer Hâşim, *Kavâidü usûli’l-hadîs*, Beyrut 1404/1984, s. 86-94; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 217, 320.

MEHMET EFENDİOĞLU

MERFÛ

(المرفوع)

Hiz. Peygamber’e nisbet edilen söz ve haber anlamında hadis terimi.

Merfû kelimesi sözlükte “yükari kaldırmak, yükseltmek” anlamına gelen **ref** masdarından ism-i mef’ûldür. Ref kelimesi erken dönemlerden beri “bir sözü,

bir haberi bir kimseye nisbet etme” mânâsına kullanılmaya başlanmış (*Müşned*, V, 153; Müslim, “İmân”, 312, “Tahâret”, 87; Abdürrezzâk es-San’ânî, IX, 290), zamanla “bir sözü, bir haberi Resûl-i Ekrem’e nisbet etme” şeklindeki terim anlamını kazanmıştır (Müslim, “Eşribe”, 77). Merfû diye nitelenen bir rivayetin senedinin bulunup bulunmaması, sahih veya uydurma olması arasında fark yoksa da bir rivayete merfû dendiğinde onun kesinlikle Hz. Peygamber’e aidiyeti belirtilmiş olur.

Bir hadis Resûlullah’a açıkça veya dolaylı şekilde nisbet edilebilir. “Hz. Peygamber şöyle buyurdu, şöyle yaptı” diye nakledilen rivayetler merfû olduğu gibi bir sahâbîden “yerfauhü (yerfau’l-hadîse): onu / hadisi yükseltiyor”; “yeblüguhü (yeblügu bi’l-hadîsi): onu / hadisi ulaştırıyor”; “yenmîhi (yenmî’l-hadîse): onu / hadisi nisbet ediyor”; “yüsnidühü: onu isnat ediyor”; “ye’süruhü: onu naklediyor”; “rafaahü: onu yükseltti”; “ravâhu: onu rivayet etti”; “merfûan: merfû olarak”; “rivâyeten: rivayet olarak” diye nakledilen hadisler de açık merfû sayılır. Ancak yukarıdaki ifadeleri söyleyen tâbîi ise onun bu tür rivayetleri mürsel olur.

Sahâbînin “es-sünnetü kezâ” (Bu konuda sünnet şöyledir); “mine’s-sünneti kezâ” (Şöyle yapmak sünnettendir); “ümirnâ ve nü’hînâ” (Şunu yapmamız emredildi, şunu yapmamız yasaklandı) şeklindeki sözleri, Hz. Peygamber’in vefatından sonra söylenmiş olsa da âlimlerin çoğunluğuna göre hükmen merfû sayılır. Bu sözleri, hayatında genel olarak veya belli bir konuda Resûl-i Ekrem’den başka âmiri bulunmayan bir sahâbînin söylemesi halinde onun merfû olacağına görüş birliği bulunduğu gibi bunları nakleden hadislerin müşned sayılmasında da hadisçiler arasında ihtilâf yoktur.

Sahâbînin, “Hz. Peygamber zamanında şöyle derdik, şöyle denirdi, şöyle yapardık, şunda bir sakınca görmezdik” şeklindeki sözleri de âlimlerin çoğunluğu tarafından hükmen merfû sayılırken böyle bir hadiste dile getirilen sözden ve işten Resûl-i Ekrem’in bilgisi bulunduğunu gösteren bir açıklama varsa onun merfû olacağına ittifak edilmiştir. Birçok âlim bu tür ifadelerde “Hz. Peygamber zamanında” kaydını gerekli görmediğinden bazı âlimler o takdirde hadisin merfû olacağını söylemişlerdir. Bu tür ifadelerin merfû veya mevkuf sayılabilmesi için söz konusu meselenin çoğu zaman bilinip bilinmemesine bakılacağını söyleyenler

de vardır. Buna göre çoğu zaman bilinebilecek bir şeye dair rivayetler merfû, aksi halde ise mevkuf sayılır.

Diğer din mensuplarından bilgi nakletmeyen bir sahâbînin geçmiş ve gelecek zamanla veya yapılması özel bir sevap yahut ceza gerektiren işlerle ilgili açıklamaları hükmen merfû kabul edilir. Çünkü bunlar akılla bilinmeyecek, ihtihad konusu olmayacak bilgilerdir (bk. MEVKUF). Sahâbînin sebep-i nüzûle ilgili tefsirleriyle küfür ve isyan sebebi gösterdiği şeyleri birçok âlim hükmen merfû saymıştır. Bununla beraber -yukarıda belirtildiği şekilde- haberin hükmen merfû olduğunu gösterdiği kabul edilen lafızlarla nakledilmiş hadislerin açık ifadelerle Resûlullah’a nisbet edilmesi yine de uygun görülmemiştir (Şemseddin es-Sehâvî, I, 154-155).

Bir hadisin merfû olduğunu dolaylı şekilde anlatmanın bazı sebepleri vardır. Sahâbînin hadisi Hz. Peygamber’e nisbet ederken kullandığı ifade veya Hz. Peygamber’in kullandığı lafız hatırlanmayaabilir, hadisin merfû olduğunda şüphe bulunabilir yahut hadisi kısaltma gereği duyulabilir. Hadisin merfû olduğunu dolaylı olarak anlatmada, dinin ikinci kaynağı olan sünnet ve hadisin Resûl-i Ekrem’e nisbet edilmesinin büyük sorumluluk gerektirdiği anlayışı da etkili olmuştur. Bu sebeple birçok râvî, bir haberi Hz. Peygamber’e nisbet etmektense onu bir sahâbîye nisbet etmenin daha kolay olduğunu belirtmiştir. Ancak bütün hadisçilerin bu konuda aynı titizliği gösterdiği söylenemez. Nitekim İmam Şâfiî, hocası İmam Mâlik’in, merfû mu mevkuf mu olduğu konusunda tereddüt edilen bir hadisi mevkuf saymayı tercih ettiği halde diğer râvîlerin bunun aksini yaptığını belirtmektedir (Alâî, s. 44). Öte yandan sahâbîler çok defa Resûl-i Ekrem’in hadislerini iktibas ederek kendi sözleri gibi kullanırlardı. Bu ve benzeri sebeplerle hadis kitaplarında zaman zaman bir sözün bir yerde Hz. Peygamber’e, başka bir yerde bir sahâbîye nisbet edildiği görülebilmektedir. Bununla beraber sonraki dönemlerde bir kısım söz ve fiillerin yanlışlıkla veya bilerek Resûlullah’a nisbet edildiği de bir gerçektir. Bu tür nisbetleri yanlışlıkla ve çokça yapanlara “raffâ”, bilerek yapanlara “vazzâ” denilmiştir. Sahâbe ve tâbîin sözlerinin sonradan Hz. Peygamber’e nisbet edildiği ve bunun İmam Şâfiî’nin merfû hadisi öne çıkarma gayretlerinden sonra arttığı iddiası ciddi

hiçbir delile dayanmamakta olup bilerek veya yanlışlıkla ref' olayı sahâbe döneminden itibaren âlimlerin farkında olduğu bir durumdu. Nitekim İmam Şâfiî'den çok önce yaşamış olan Ali b. Zeyd b. Cüd'ân (ö. 131/748), Yezîd b. Ebû Ziyâd, İbrâhîm b. Müslim el-Hecerî (Süfyân b. Uyeyne'nin hocası) ve Velîd b. Müslim ed-Dimaşkî'nin raffâ' olduklarına işaret edilmiştir.

Hadisçiler merfû kelimesini başka mânalarda da kullanmıştır. Hatîb el-Bağdâdî gibi bazı âlimler, Hz. Peygamber'e özellikle sahâbînin nisbet ettiği söz ve fiillere merfû denileceğini ifade etmişlerdir. İbnü'n-Nefs gibi bazı âlimlere göre ise merfû Resûl-i Ekrem'e muttasıl bir senedle izâfe edilen hadistir (bk. MÜSNED).

Merfû kelimesi açıkça veya dolaylı bir şekilde mürsel karşılığında kullanıldığında "muttasıl merfû" kastedilir. Ebû Dâvûd'un, "Bu hadisi merfû olarak sadece İshâ rivayet etti. Halbuki o diğer râvilerde mürsel olarak bulunmaktadır" sözü ile Tirmizî'nin, "Bu hadisi merfû olarak sadece İshâ b. Yûnus'un rivayetinden biliyoruz" sözünde kelime bu mânaya gelmektedir (Şemseddin es-Sehâvî, I, 118). Hadisçiler arasında merfû yerine "eser" kelimesi yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 153; Müslim, "İmân", 312, "Tâhâret", 87, "Esrîbe", 77; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Beyrut 1970, IX, 290; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî), Kahire 1972, s. 58; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 41, 43; Zehebî, *el-Mukîza* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1412, s. 41; Alâî, *Câmî'u't-tah-sîl fi aḥkâmî'l-merâsîl* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1407/1986, s. 44; İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket 'alâ kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Medine 1404/1984, II, 515-539; a.mlf., *Nüzhetu'n-nazar fi tavzihi Nuḥbeti'l-fiker*, İstanbul 1306, s. 56; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḡîs* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, I, 117, 118, 127, 154-155; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Kahire 1385/1966, I, 183 vd.; Râdiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Kafvü'l-eşer fi şafvî 'ulûmî'l-eşer* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1408, s. 89 vd.; Ali el-Kârî, *Şerḥu Şerhi Nuḥbeti'l-fiker*, İstanbul 1327, s. 165, 188, 190; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 371, 372; Emir es-San'ânî, *Tavziḥu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü's-selefiyye), I, 254, 262, 265, 266; Leknevî, *Zaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 210; Tâhîr el-Cezâîrî, *Teucihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rîfe), s. 67; Talât Koçyiğit, *Hadis İstihlâları*, Ankara 1980, s. 217; G. H. A. Juynboll, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası* (trc. Salih Özer), Ankara 2002, bk. Dizin; a.mlf., "Raf", *El²* (Fr.), VIII, 397-398.

ABDULLAH AYDINLI

MERGANÎ

(bk. SEÂLİBÎ, Hüseyin b. Muhammed).

MERGINÂN

(مرغینان)

Özbekistan'ın

Fergana idarî bölümünde şehir.

Siriderya nehrinin güneyindeki küçük ırmaklardan Mergilân-Say'ın kıyısında muhtemelen IX. yüzyılın sonlarında kurulmuştur; nüfusu 150.000'dir (2004). IV. (X.) yüzyılda Fergana havzasının Nesyâ es-süflâ (Aşağı Nesyâ) bölgesindeki en önemli şehirlerden biri olan Merginân (bugün Mergilân), aynı yüzyıl coğrafyacılarından Muhammed b. Ahmed el-Makdisî tarafından camisi çarşıdan uzak küçük bir şehir olarak tanıtır. V. (XI.) yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlayan Merginân ilk Sâmanî sikkelerinin basıldığı yer olarak bilinmektedir. Burada Doğu Karahanlı hükümdarlarından Tuğrul Karahan Mahmud ile oğlu Tuğrul Tegin Ömer de sikke bastırmıştır. VI. (XII.) yüzyılda yaşayan Abdülkerim b. Muhammed es-Sem'ânî ve VII. (XIII.) yüzyılda yaşayan Yâkût el-Hamevî de kendi dönemlerinde Merginân'ın Fergana havzasının en ünlü şehirlerinden biri olduğunu söylemektedir. Bâbürlü hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı Bâbûr ise (1526-1530) Merginân'ı Endican'ın güneybatısında ürünü bereketli, nar ve eriği fevkalâde güzel, avı ve kuşu bol bir şehir olarak tanıtır (*Vekâyi'*, I, 2-3). Daha sonraki kaynaklarda Merginân'ın Mergilân imlâsıyla yazıldığı görülmekte ve bu değişikliğin bölgede oturan Tacikler'in üzerine Özbekler'in gelmesiyle ortaya çıktığı sanılmaktadır (*İA*, VII, 760). Merginân Moğollar'ın, Timurlular'ın, Şeybânîler'in, Hocalar'ın ve 1711 yılından itibaren Hokand Hanlığı'nın hâkimiyetinde kaldı; Hokand Hanlığı döneminde ipek ve pamuk üretimiyle meşhur oldu.

Buhara'da hüküm süren Mangıt hânedanından Muzaffereddin Han (1860-1885) tahta çıktığında Ruslar'ın teşvikiyle Merginân'ı Hokand Hanlığı'ndan aldı; ancak şehir daha sonra Ruslar tarafından herhangi bir direnişle karşılaşmadan işgal edildi (Eylül 1875). Ruslar'ın kuklası Hokand Hanı Nasreddin'e karşı halkın han seçtiği Polat Bey isyan ettiğinde ayaklanmayı kanlı bir biçimde bastıran Rus komandanı Skobelev (8 Şubat 1876) esir aldığı Polat Bey'i Merginân'da idam ettir-

di. 1877'de Merginân'ın yaklaşık 12 km. güneyine Yeni Mergilân şehri kuruldu ve 1907'den 1924'e kadar Skobelev adıyla anıldı. 1885 ve 1898 isyanlarında önemli merkezlerden biri olan Merginân, bütün Türkistan'ı Rus istilâsından kurtarmak amacıyla başlatılan Basmacı Hareketi sırasında da öne çıktı ve Ruslar'la Ermeniler'den teşekkül eden Sovyet ordusu tarafından 7000 kişisi öldürüldükten sonra Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlandı (1918). 1924'te Merginân şehri Mergilân ve Yeni Mergilân da Fergana adıyla Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde kaldı; her ikisi de halen, 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan Özbekistan'ın başlıca şehirlerindendir.

Ortaçağ'da el dokuması kumaşları ile şöhet kazanmış olan Merginân şehri bugün de ipek sanayiinden dolayı önem taşımaktadır. Ortaçağ'da Merginânî nisbesiyle anılan pek çok âlim ve özellikle Hanefî fakihî yetişmiştir. Bunlar arasında Burhâneddin el-Merginânî, Ali b. Abdülazîz el-Merginânî, Burhâneddin el-Buhârî, Nizâmeddin el-Merginânî, Zeynüddin el-Merginânî ve Hasan b. Ali el-Merginânî'nin adları zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 513-514; Makdisî, *Aḥsenü't-tekâsim*, s. 262, 272; Sem'ânî, *el-En-sâb* (Bârûdî), V, 259-260; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 127; Bâbü'r, *Vekâyi'* (Arat), I, 2-4, 16, 17, 47, 63-66, 81, 82, 115, 118; Mirza Haydar Duglat, *Târîḥ-i Reşîdî: A History of the Moghuls of Central Asia* (trc. E. D. Ross, nşr. N. Elias), London 1895, I, 97, 119; II, 167, 271; E. Schuyler, *Turkistan: Notes of a Journey in Russian, Turkistan, Khokand, Bukhara and Kuldja*, London 1876, I, 338, 347, 349, 352, 353; II, 49, 50; W. Barthold, *Histoire des turcs d'Asie centrale*, Paris 1945, s. 64, 66; a.mlf., *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 204, 205, 211, 392; a.mlf., "Merginan", *İA*, VII, 760-761; G. Wheeler, *The Modern History of Soviet Central Asia*, London 1964, s. 108 vd.; Zeki Velidî Togan, *Oğuz Destanı: Reşîdeddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*, İstanbul 1972, s. 100, 101, 109, 113, 114, 118, 138; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. M. Reşat Uzman), İstanbul 1980, s. 396 vd., 432, 450-454; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlr Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 53, 185, 189, 225; Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1985, s. 240, 248, 250; Reşat Genç, "Karahanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 144-146, 151, 163; İsmail Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, Ankara 1994, s. 79, 80; C. E. Bosworth, "Marghinân", *El²* (İng.), VI, 557; W. Heffening, "al-Marghinânî", a.e., VI, 557-558; Tahsin Yazıcı, "Fergana", *DİA*, XII, 377.

AHMET TAŞAĞIL